

paradigms have essential ontological and methodological flaws. On the basis of carried out research has been substantiated the position that as preceding knowledge of concretely-scientific level of cognition in the formation of methodological support of economical research, some should use modified market-oriented paradigm, which includes the proposed changes in respect of its basic theoretical positions. Besides, matrix of categories that adequate this paradigm has been systematized.

**Key words:** system of methodological support of economical research, preceding knowledge, concretely-scientific level of cognition, matrix of categories, paradigm.

УДК 339.924

**Брензович К. С.**

*кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри міжнародних економічних відносин  
Ужгородського національного університету*

**Лапа І. В.**

*студент  
Ужгородського національного університету*

**Brenzovych K. S.**

*PhD in Economics, Associate Professor,  
Associate Professor at International Economic Relations Department  
Uzhgorod National University*

**Lapa I. V.**

*Student  
Uzhgorod National University*

## РОЛЬ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У ПОЛІТИЧНІЙ ТА ЕКОНОМІЧНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

## THE ROLE OF THE GREAT BRITAIN IN POLITICAL AND ECONOMIC INTEGRATION OF THE EUROPEAN UNION

*"The Brits always wanted to be a part of Europe,  
but it has never existed in the form that they want"*  
Quentin Peel, Financial Times

**Анотація.** У статті досліджено передумови участі Великобританії в інтеграційному процесі в Європі. Розглянуто особливості та суперечності залучення країни у трансформаційні процеси в об'єднанні. Проаналізовано можливі наслідки виходу країни з ЄС для самого об'єднання та Великобританії, а також роль провідних економік світу в цих процесах.

**Ключові слова:** європейська інтеграція, євроскептики, Brexit, економічний інтерес.

**Постановка проблеми.** Політичні та економічні зв'язки Великобританії та Європейського Союзу від початку інтеграційного процесу і до нинішньої політичної кризи, апогеєм якої стало голосування більшості британців про вихід із інтеграційного об'єднання, характеризувалися перманентними протиріччями. Ретроспективний огляд основних етапів інтеграції Великобританії до ЄС свідчить про те, що, попри значні економічні переваги, які отримало з моменту входження до Європейського Співтовариства Королівство, і місцеве суспільство, і політичні еліти держави завжди стримано ставилися до поглиблення інтеграційних процесів. Загострення економічних проблем всередині об'єднання під час світової кризи, відсутність консенсусу щодо бачення перспектив подальшої інтеграції ЄС і Brexit як прояв цього – всі вказані ознаки дають змогу припускати, що сучасний період є найскладнішим в історії існування співтовариства.

Зазначене актуалізує необхідність вивчення місця і ролі Великобританії у політико-економічній трансформа-

ції ЄС у минулому (від моменту приєднання до 2016 року) для того, щоб проаналізувати перспективи та наслідки виходу з об'єднання для економіки Королівства, а також можливі зміни у позиціях ЄС у геополітичному та гео-економічному розумінні. Питання участі Великобританії в інтеграційних процесах Європи розглядається у вітчизняній науковій думці, зокрема, у працях А. Грубінка, Т. Кандуби, Л. Яковенко, однак досі основний наголос у дослідженнях ставився на політичних аспектах інтеграції. Сьогодні ж у зв'язку з прийнятим британськими громадянами ЄС рішенням більш актуальними, на наш погляд, є питання економічного характеру, оскільки вихід Великобританії зі спільного ринку неодмінно відобразиться на обох сторонах і може привести до значних геоекономічних змін внаслідок втрати Європейським Союзом статусу наймогутнішого економічного об'єднання світу.

**Метою статті** є дослідження ролі Великобританії у реалізації політико-економічної трансформації ЄС,

загальний аналіз можливих наслідків виходу Великобританії із об'єднання. Для досягнення поставленої мети вирішено такі завдання:

1) здійснено аналіз політичного підґрунтя інтеграції та економічного розвитку Великобританії у складі ЄС;

2) досліджено основні суперечності політичного та економічного характеру, що послужили стимулом до виходу країни з ЄС;

3) узагальнено прогнози щодо майбутнього Великобританії поза складом ЄС та перспективи розвитку об'єднання без участі Сполученого Королівства.

Інформаційну базу дослідження становлять праці вітчизняних науковців, європейські статистичні джерела, аналітичні матеріали та інформація провідних зарубіжних видань економічного спрямування.

**Виклад основного дослідження.** Brexit (скорочення від англ. "Britain" + "exit") – референдум, що відбувся у Великій Британії та Гібралтарі 23 червня 2016 року, на якому було висунуто питання щодо доцільності членства Великої Британії в Європейському Союзі. Голосування завершилося шокуючим для світової спільноти результатом: 51,9% респондентів висловилися за вихід з Євро-союзу за явкою у 72,2% [1]. Неоднозначний та непевний результат плебісциту не тільки ускладнює сприйняття рішення світовою спільнотою, але й стримує процес розділення, що, на думку експертів, може тривати до 10 років.

Велика Британія завжди мала особливу позицію з-поміж членів Європейського Союзу. Британські політичні еліти схвалюють горизонтальне розширення Союзу, підтримуючи кандидатів на вступ до інституційних структур ЄС через фінансування та реалізацію спільних програм. Водночас чіткою є позиція країни щодо поглиблення інтеграції – Королівство протистоять валютно-фінансовій інтеграції, виступає проти розширення повноважень над-національних структур у сфері оборони, дистанціюється від участі у спільній міграційній політиці.

Європейська політика уряду Сполученого Королівства має вагомі історичні передумови, опирається на культурно-ментальні, суспільно-політичні і державно-правові традиції, зокрема традиції зовнішньої політики, яких намагалися дотримуватися всі британські уряди [2]. Після Другої світової війни, як зазначається у джерелі [2, с. 57], коли фактично почалося об'єднання країн Європи, британській дипломатії було важливо зберегти позиції країни як світової держави і забезпечити лідерство у Західній Європі. В цей час формувались нові глобальні центри впливу – США та СРСР. Уряд Великої Британії усвідомлював свою економічну та військову слабкість і залежність від підтримки США. Дистанціювання від прямої участі в європейському об'єднанні давало можливість Британії виконувати роль своєрідного моста між Європою і Сполученими Штатами.

Наукові доробки українських вчених, які досліджують питання політичної ролі Великобританії у Європі, зокрема А. Грубінка [3], Н. Яковенко [2], містять аргументи на підтримку того, що рішення Лондону інтегруватися до європейської структури було зумовлене не стільки бажанням країни взяти участь у загальноєвропейських економічних процесах, скільки наміром втримати військово-політичні позиції на континенті. Прагнення до безперечного лідерства в Європі та одночасного збереження військово-політичної незалежності призвели до того, що Велика Британія довгий час залишалася осторонь інтеграційних процесів у Європі насамперед через питання безпеки та військового лідерства. Як зазначає А. Грубінко, «запізніле приєднання країни до ЄС, що мало за мету компенсувати втрату глобальної ролі королівства, розглядали як засіб урівноваження франко-німецького впливу» [4, с. 93].

Велика Британія увійшла до складу ЄС з третьої спроби, а саме у 1973 році. До 1963 року, коли країною було подано першу заявку на участь, британські політичні лідери намагалися відновити першість Лондона за межами об'єднання, однак коли до правлячих кіл прийшло усвідомлення необхідності участі у динамічних інтеграційних процесах Західної Європи, то спроби увійти до його складу завершилися невдачею через супротив Франції на чолі з тодішнім президентом Франції Шарлем де Голлем. Після того як де Голль пішов у відставку з посади президента Франції, Велика Британія подала третю, успішну, заявку на членство, і 1 січня 1973 року Сполучене Королівство приєдналось до ЄС.

Запізніле залучення Великобританії до європейських інтеграційних процесів, пріоритет військово-політичних, безпекових питань у відносинах з партнерами свідчать про те, що економічний інтерес участі в інтеграційних процесах був менш відчутний з боку Лондона, ніж з боку його головних партнерів – Франції та Німеччини. Навіть після вступу до ЄС спостерігалися певне дистанціювання країни від континентальних об'єднаних процесів і наявність власної, часто відмінної від континентальних партнерів, стратегії [4, с. 350]. Водночас результати від участі у спільному ринку для вкрай слабкої та низькопродуктивної економіки Великобританії кінця 60-х – початку 70-х років мали вражаючий ефект: загострення конкуренції через участь у спільному ринку стало стимулом для інноваційного розвитку, підвищення продуктивності праці, покращення якості продукції, як наслідок, для розширення експорту та зростання національної економіки. Так, згідно з даними [5] від вступу до ЄС у 1973 році до 2013 року середні темпи росту ВВП на душу населення у Великобританії перевищували аналогічний показник Франції, Німеччини, Італії, а у 2013 році Великобританія за показником ВВП на душу населення випередила ці три сильні європейські економіки.

Використовуючи свої міжнародні, політичні та військові можливості, Лондон намагався впливати на об'єднання з метою його пристосування до своїх потреб та інтересів. Перебуваючи у складі вже сучасного, економічного Союзу, Великобританія успішно уникала повну інтеграцію у валютних питаннях (збереження власної валюти), застосовувала обмеження на шляху вільного руху робочої сили (обмежена дія Шенгенської угоди).

Незважаючи на більш як сорокарічну історію взаємовідносин Британії та ЄС, 23 червня 2016 року британці зробили свій вибір на користь виходу з Європейського Союзу. Однак, попри нереалізовані в складі ЄС лідерські амбіції і намагання протистояти лідерству Франції та Німеччини (очевидною нині є франко-німецька вісь лідерства в об'єднанні), вибір британського суспільства все ж був обумовлений економічними та соціальними факторами. Переваги виходу з ЄС були обґрунтовані євроскептиками насамперед з позицій ролі країни у формуванні та використанні спільного бюджету та міграційних питань. При цьому можливі негативні наслідки виходу зі спільного ринку оцінювалися за вкрай оптимістичним сценарієм.

Найбільш «вагомий» аргумент на користь виходу з ЄС – скасування «бюджетного» внеску Великобританії, який сягає близько 13 мільярдів фунтів (4,5 мільярди країн минулого року отримала назад під цільове використання, отже, різниця «внеску» становить 8,5 мільярдів) [6]. Враховуючи також витрати Великобританії на імплементацію законодавства, євроспектики оцінили участь країни у ЄС на рівні 20 мільярдів фунтів на рік. Особливе невдоволення викликала необхідність участі Великобританії у

підтримці єдиної європейської валюти. Проте прихильники виходу з ЄС не враховують у розрахунках отримані країною з загальноєвропейського бюджету 4,5 мільярди регіональної допомоги та субсидій на користь агросектору, а також 1,5 мільярди прямої допомоги приватному сектору.

Наступний переконливий аргумент – збереження умов господарської діяльності для малого і середнього бізнесу навіть після виходу зі спільного ринку. Євроскептики переконують, що роль Великобританії у торгівлі ЄС настільки значна, що спільна європейська політика не допустить скасування вільного руху товарів. Найбільш ймовірно, що відбудеться лише трансформація міжнародно-правового підґрунтя співпраці: вільний рух буде забезпечено за рахунок двосторонніх угод між Великобританією та ЄС.

Справді, вихід Великобританії з ЄС стане відчутним насамперед для великих компаній з транснаціональним капіталом. З одного боку, спільний ринок і можливості безмитного ввезення на територію інших країн ЄС готової продукції сприяли розміщенню на території Королівства виробничих потужностей та управлінських центрів таких великих концернів, як “BMW”, “Siemens”, штаб-квартир великих компаній (наприклад, мобільного гіганта “Vodafone”). Можливість реалізувати послуги на спільному ринку привела до активного розвитку великих національних компаній пасажирських перевезень (ірландська “Ryanair” та англійська “Easy Jet” стали лідерами на ринку європейських пасажирських перевезень). Однак скасування привілеїв безмитного ввезення, необхідність сертифікації продукції та послуг, які діятимуть після припинення членства, ймовірно призведуть до скорочення прибутків великого бізнесу, а в подальшому і до його згорання на території Великобританії. Для національних компаній це означатиме додаткові витрати задля утримання на європейському ринку.

Серед соціально-економічних аргументів на користь виходу слід назвати захист кордонів Великобританії від мігрантів. Хоча фактично Великобританія не входить до Шенгенської угоди, вона зобов’язана допускати на свою територію громадян ЄС з інших країн-членів. Таким чином, на думку прихильників виходу з ЄС, відсутні реальні перешкоди на шляху такої небезпеки [7]. Однак вихід Великобританії може спричинити іншу демографічну та трудову загрозу – вихід з ЄС не лише закрий шлях мігрантам зі Сходу, але й унеможливить поповнення ринку праці молодими спеціалістами з «нових» членів ЄС, завдяки яким вирішувалося питання дефіциту робочої сили та старіння населення.

Загалом серед можливих і найбільш відчутних ефектів виходу з ЄС для Лондона можна назвати:

1) втрати у валютно-фінансовій сфері (послаблення позицій столиці як світового фінансового центру; скорочення обсягів фінансових послуг, що надаються резидентам ЄС; послаблення фунта через загальну економічну та політичну нестабільність);

2) втрати у торгівлі (у внутрішньоевропейській торгівлі – через скасування вільного руху товарів та послуг; у міжнародній – насамперед через невизначеність майбутнього статусу Великобританії по відношенню до ЄС та принципів регулювання зовнішньої торгівлі в майбутньому);

3) дефіцит зовнішнього інвестування (збільшення відтоку іноземних інвестицій, виведення центральних офісів провідних ТНК з Великобританії, погіршення показників національних ТНК, орієнтованих на внутрішньоевропейський ринок, – з тих же причин, що зазначалося вище);

4) проблеми на ринку праці та загострення демографічних проблем (зростання безробіття внаслідок згорання мереж міжнародних компаній та компаній з ЄС, сповільнення росту або зниження середнього рівня заробітних плат, скорочення імміграції та брак висококваліфікованих працівників молодого віку, загострення проблеми старіння населення);

5) загострення внутрішньополітичних проблем, пов’язаних зі зміною політичного керівництва та нерівномірним прийняттям рішення про вихід (керівництво Шотландії виступає за проведення референдуму про вихід зі складу Сполученого Королівства та продовження членства у ЄС).

Неочікуваною і вкрай гострою виявилася реакція демократичної частини світової спільності на вихід Великобританії з ЄС, насамперед реакція двох інших потужних економік – США та Японії. Не схвалюючи рішення Великобританії, США, що були головним політичним та економічним партнером країни за межами ЄС, висловили свою чітку позицію на Саміті Великої двадцятки у вересні 2016 року: розгляд можливих пропозицій щодо напрямів торговельної співпраці між США та Великобританією відбуватиметься тільки після погодження з ЄС.

Японія застерігає Великобританію: якщо для компаній з Японії не будуть збережені умови діяльності, що існували до Brexit, йтиметься про перенесення центральних офісів компаній на територію континентальної Європи. Рішення про вихід з ЄС вже позначилося на двосторонніх відносинах, адже, як зазначається, для Японії Велика Британія була «воротами до Європи», а половина японських інвестицій (зокрема, таких компаній, як “Nissan”, “Honda”, “Mitsubishi”, “Nomura” та “Daiwa”) концентрувалася в Об’єднаному Королівстві [8].

Аналізуючи питання розриву відносин у сфері спільного ринку, не можна нівелювати впливу цієї події на саме інтеграційне об’єднання. Без сумніву, вихід Великобританії суттєво вплине на гео економічні та геополітичні позиції Європейського Союзу.

Вихід потужної економіки з динамічним сектором послуг, що складає понад 79% ВВП країни, з єдиного ринку, ймовірно, не тільки негативно вплине на загальні показники економічного зростання та рівня життя населення, але й дещо змінить структуру економіки, приведе до перерозподілу міграційних потоків. Зросте навантаження у формуванні спільного бюджету на решту «сильних» членів. Повернення працюючих у Великобританії громадян ЄС та мігрантів з інших країн, що працювали на території Великобританії, ймовірно, призведе до зниження середнього рівня заробітних плат, а в країнах ЄС з високим рівнем безробіття – до загострення ситуації на ринках праці.

Водночас різноманітність прогнозів щодо майбутнього об’єднання після виходу ЄС (від оптимістичних про швидке зростання економіки та до песимістичних про затяжну відстрочену економічну кризу) пояснюється тим, що на сучасному етапі переговорів про вихід невідомо, яку саме модель подальшої співпраці буде обрано. За умови досягнення згоди про участь у спільному ринку у цікавих для Великобританії секторах (фактично спрощеної моделі інтеграції, якої прагнула Великобританія) можна буде досягти відносної стабільності у валютно-фінансовому секторі, зберегти привабливість інвестиційного середовища та наявні торговельні зв’язки з іншими членами ЄС, а відповідно, і робочі місця та стабільність у найбільш «чутливому» соціальному секторі.

Нині виділяють 3 основні можливі сценарії щодо перебудови торговельних відносин Великої Британії та ЄС, які відрізняються ступенем доступу до ринку ЄС:

1) вступ до європейської економічної зони (ЄЕЗ) разом з ЄС, Норвегією, Ісландією та Ліхтенштейном (в угоді є виняток щодо рибної галузі і сільського господарства);

2) швейцарський варіант – участь в Європейській асоціації вільної торгівлі (ЕАВТ) або інший сценарій вільної торгівлі з ЄС, але без вступу до ЄЕЗ; так, у відносинах Швейцарії з ЄС є виняток у сфері фінансових послуг;

3) торгівля за правилами СОТ (відсутність угоди про вільну торгівлю з ЄС).

Ймовірно, слід очікувати і геополітичних змін, а саме покращення взаємовідносин між ЄС та Російською Федерацією, оскільки Велика Британія була найбільш потужним опонентом Росії у складі Союзу. Крім цього, втрапивши одну з найпотужніших, стабільних і зростаючих економік, Європейський Союз ризикує послабити свій вплив у геополітичному просторі.

**Висновки.** Підсумовуючи, можна висловити думку про те, що причини безпрецедентного в історії європейської спільноти випадку, що склався, полягають не тільки у загостренні міграційної кризи, конфлікту щодо розподілу коштів європейського бюджету та інших проблемних соціально-економічних питань, якими супроводжується процес інтеграції, але й у передісторії взаємовідносин країн Європи. Однозначного висновку про можливі результати зміни формату взаємовідносин між найпотужнішим об'єднанням світу та однією з найбільш динамічних і прогресивних розвинутих економік світу зробити не можна, оскільки наслідки розриву тісних інтеграційних зв'язків залежатимуть від обраного режиму подальших торговельних відносин, принциповості сторін у вирішенні критичних питань, а також від ступеня залучення інших провідних економік світу в переговорний процес, стабільності (нестабільності) світової економіки та кон'юнктури світових товарних ринків.

#### Список використаних джерел:

1. Вихід Великої Британії з Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Вихід\\_Великої\\_Британії\\_з\\_Європейського\\_союзу](https://uk.wikipedia.org/wiki/Вихід_Великої_Британії_з_Європейського_союзу).
2. Яковенко Н. Велика Британія в міжнародних організаціях : [навчальний посібник] / Н. Яковенко. – К. : Київський університет, 2011. – 400 с.
3. Грубінко А. Велика Британія в європейській політичній інтеграції: історичні витоки «особливої» позиції та сучасність (до 70-ї річниці промови У. Черчилля у Фултоні та Цюриху) / А. Грубінко // Зовнішні справи: суспільно-політичний журнал. – К., 2007. – С. 62. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/velika-britanija-v-jevropejskii-politichnii-integracii>.
4. Геффернен М. Значення Європи. Географія та геополітика / М. Геффернен ; пер. з англ. – К. : Дух і Літера, 2011. – 464 с.
5. What has the EU done for the UK? // The Financial Times. – 2016. – FEBRUARY 24. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ft.com/content/202a60c0-cfd8-11e5-831d-09f7778e7377>.
6. EU referendum: What are the pros and cons of Brexit? // The Week. – 2016. – June 26. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theweek.co.uk/brexit-0>.
7. Nobel prize-winning economists warn of long-term damage after Brexit // The Guardian. – 2016. – 19 June. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/19/eu-referendum-nobel-prize-winning-economists-warn-of-long-term-brexit-damage>.
8. Theresa May joins G20 summit to face Brexit warnings from US and Japan // The Guardian. – 2016. – 4 September. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/04/g20-theresa-may-warns-of-tough-times-for-uk-economy-after-brexit>.
9. Економічні наслідки Brexit: три сценарії для Європи та Британії / [Л. Акуленко, С. Майструк, Д. Науменко] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/06/27/7051299/view\\_print](http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/06/27/7051299/view_print).

**Аннотация.** В статье исследованы предпосылки участия Великобритании в интеграционном процессе в Европе. Рассмотрены особенности и противоречия вовлечения страны в трансформационные процессы в объединении. Проанализированы возможные последствия выхода страны из ЕС для самого объединения и Великобритании, а также роль ведущих экономик мира в данных процессах.

**Ключевые слова:** европейская интеграция, евроскептики, Brexit, экономический интерес.

**Summary.** The paper is dedicated to the study of prerequisites of UK's participation in the integration processes in Europe, peculiarities and contradictions of the country's role in transformation processes of the union. The possible consequences of withdrawal from the union both for the EU and the UK are analyzed, as well as the role of leading world economies in these processes.

**Key words:** European integration, Eurosceptics, Brexit, economic interest.